

Γράφει ο Θεολόγος – Εκκλησιαστικός Ιστορικός – Νομικός κ.
Ιωάννης Ελ. Σιδηράς

**ΦΩΣ ΦΑΝΑΡΙΟΥ ΦΩΤΙΟΣ Ο Β΄(1929-1935)
Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ Ο ΦΕΡΩΝ ΤΑ ΣΤΙΓΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ**

- **Ο Πατριάρχης στον οποίο για πρώτη φορά (1930) το τουρκικό κράτος ανεγνώρισε εγγράφως το πατριαρχικό αξίωμα ύστερα και από τις πιέσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου.**
- **Ο ακατάβλητος υπερασπιστής των δικαίων της Ανατολικής Ρωμυλίας.**

Ο αοίδιμος Οικουμενικός Πατριάρχης κυρός Φώτιος ο Β΄ (1929-1935), κατά κόσμον Δημήτριος Μανιάτης, εγεννήθη την 16^{ην} Νοεμβρίου 1874 στη νήσο Πρίγκηπο της Προποντίδος. Ο πατέρας του ονομάζετο Σταύρος Δημητρίου και η μητέρα του Σεβαστή Πέτρου, το γένος Τσακούλη-Κρητικάκη. Είχε εκ πατρός θείο, τον μέγιστο εκείνο Μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως και μετέπειτα Σερβίων και Κοζάνης Φώτιο.

Την αστική μόρφωση έλαβε στην κοινοτική σχολή της νήσου Πριγκήπου. Συνέχισε την μέση εκπαίδευσή του στην Γερμανοελβετική σχολή του Γαλατά και στο Ζαρίφειο γυμνάσιο-διδασκαλείο της Φιλιππουπόλεως. Την δε επιστήμη της Θεολογίας εσπούδασε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από το οποίο απεφοίτησε αριστούχος. Στην Αθήνα παραλλήλως φαίνεται ότι παρηκολούθησε και μαθήματα στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου.

Κατόπιν μετέβη στη Γερμανία, όπου συμπλήρωσε τις φιλοσοφικές και θεολογικές του σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Γι' αυτό είναι κοινή η ιστορική κρίση ότι ο Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος Β΄ υπήρξε για την εποχή του ο πλέον μεμορφωμένος Ιεράρχης του Οικουμενικού Πατριαρχείου και όχι μόνο. Τούτο αποδεικνύεται και εκ του γεγονότος ότι ομιλούσε άριστα πέντε γλώσσες, την ελληνική, την τουρκική, την γαλλική, την γερμανική και την βουλγαρική. Το έτος 1902 και σε ηλικία 28 ετών χειροτονήθη Διάκονος από τον Μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως και θείο του Φώτιο, ο οποίος τον μετονόμασε σε Φώτιο, αφού έδωσε στον ανεψιό του το δικό του όνομα, και τον διόρισε Αρχιδιάκονο και Ιεροκήρυκα της Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως. Ύστερα από δύο έτη χειροτονήθηκε από τον θείο του Πρεσβύτερος, προχειρίσθηκε Αρχιμανδρίτης και προήχθη στην θέση του Πρωτοσυγκέλλου στην Ιερά Μητρόπολη της Φιλιππουπόλεως (1904-1906). Όταν το 1906 οι βουλγαροεξαρχικοί με την βία εκτόπισαν από την

Ανατολική Ρωμυλία και την υπόλοιπη Βουλγαρία τους αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ο Φώτιος διορίστηκε από την Μητέρα Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως Γενικός Πατριαρχικός Επίτροπος για την διοίκηση των εν Βουλγαρία πατριαρχικών επαρχιών του Οικουμενικού Θρόνου. Και πράγματι ο Φώτιος τίμησε την εντολή της Μητρός Εκκλησίας και εργάστηκε με όλες του τις δυνάμεις για την υπεράσπιση των κανονικών και εκκλησιαστικών δικαίων του Φαναρίου στις επαρχίες εκείνες της Βουλγαρίας. Την 24^η Ιουνίου 1914 υπέστη επίθεση από μέρος του βουλγαρικού όχλου, κακοποιήθηκε και παρ' ολίγον διέφυγε του θανάτου. Η εκκλησιαστική και εθναρχική δράση του παρετάθη μέχρι της 29^{ης} του ιδίου μηνός, όταν τόσο ο ίδιος, όσο και ολόκληρος ο πατριαρχικός κλήρος οδηγήθηκαν βιαίως εκτός των τότε ορίων του βουλγαρικού κράτους. Όλες τις παραπάνω πληροφορίες αντλήσαμε από ένα σπανιότατο βιβλίο του 1919, το οποίο αγοράστηκε σ' ένα παλαιοβιβλιοπωλείο της Κωνσταντινουπόλεως. Το βιβλίο αυτό έγραψε ο ίδιος ο αοίδιμος Φώτιος το 1919 και έχει τίτλο: «*Επίσημα Έγγραφα και Ιστορικά Σημειώσεις περί της Βουλγαρικής Πολιτικής και των Βουλγαρικών Κακουργιών προς Εξόντωσιν του Ελληνισμού της Ανατολικής Ρωμυλίας (1878-1914)*».

Τον Ιανουάριο του 1915 ο Φώτιος εξελέγη τιτουλάριος Επίσκοπος Ειρηνουπόλεως και ως βοηθός του θείου του, ο οποίος είχε ήδη μετατεθεί στην Ιερά Μητρόπολη Σερβίων και Κοζάνης (1910-1923), εγκαταστάθηκε και ο ίδιος στην δοκιμαζόμενη και πάλι από τους Βούλγαρους σχισματοεξαρχικούς πόλη της Κοζάνης. Εκεί χειροτονήθηκε Επίσκοπος από τον θείο του Φώτιο και άλλους Ιεράρχες του Οικουμενικού Θρόνου από τις πέριξ Μητροπόλεις. Κατά τον μήνα Απρίλιο του 1919 διορίστηκε προϊστάμενος στην περιοχή του Σταυροδρομίου στην Κωνσταντινούπολη. Τον Μάρτιο του 1924 εξελέγη Μητροπολίτης Φιλαδελφείας και έγινε μέλος της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αλλά παράλληλα συνέχισε να εκτελεί τα καθήκοντά του ως Αρχιερέυς στην περιοχή του Σταυροδρομίου, όπου το εκκλησιαστικό και πνευματικό έργο του εγράφη με χρυσά γράμματα. Όταν τον Ιανουάριο του 1925 εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης ο από Δέρκων Κωνσταντίνος Στ', η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου εξέλεξε τον Φώτιο στην σημαντική Γεροντική Μητρόπολη Δέρκων, την οποία εποίμανε επί πέντε συναπτά έτη αφήνοντας και εκεί με το έργο του χρυσή εποχή. Διακρίθηκε κυρίως για την φιλανθρωπική και ανθρωπιστική του δράση όσον αφορά τους πρόσφυγες από την Ρωσία και την Μικρά Ασία, τους οποίους φρόντιζε πατρικώς, τους επεσκεπτετο καθημερινώς και τους προσέφερε τροφή και ένδυση. Στην πραγματικότητα τους έσωξε από βέβαιο θάνατο. Ήταν κυριολεκτικώς ο λυτρωτής τους.

Γι' αυτό, ο τότε Μητροπολίτης Γέρον Χαλκηδόνας και μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος Ζερβουδάκης είπε στον Διάκονό του Μάξιμο και μετέπειτα επίσης Οικουμενικό Πατριάρχη, τα εξής: *«Τι να σου πω, Μάξιμε. Αν επιτρέπεται να αναδειχθεί Οικουμενικός Πατριάρχης, ένας τόσο νέος Επίσκοπος, μεθ' όλην μου την καρδίαν όχι μόνον θα εψήφισον, αλλά και θα εργαζόμην πάση δυνάμει να εκλεγεί Οικουμενικός Πατριάρχης ο Φώτιος»*. Ως συνοδικός Αρχιερέυς συνυπέγραψε δύο σημαντικές αποφάσεις: τον Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο με τον οποίο ιδρύθη η Μητρόπολη Κεντρίας Ευρώπης και τον Τόμο με τον οποίο παρεχωρήθη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το Αυτοκέφαλο της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Πολωνίας. Υπήρξε πρόεδρος πολλών συνοδικών πατριαρχικών επιτροπών και παρευρέθη ως πατριαρχικός έξαρχος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην ενθρόνιση του Πατριάρχου Ρουμανίας Μύρωνος και της ανυψώσεως της Εκκλησίας αυτής σε Πατριαρχείο. Επί των ημερών του ανακαινίσθηκε και το παλαιό μητροπολιτικό μέγαρο της Ιεράς Μητροπόλεως Δέρκων, στη Θεραπειά.

Μετά τον θάνατο του Οικουμενικού Πατριάρχου Βασιλείου Γ' (1925-1929), η Αγία και Ιερά Ενδημούσα Σύνοδος των πατριαρχικών Αρχιερέων συνήλθε και κατάρτισε το λεγόμενον τριπρόσωπον ψηφοδέλτιον των προς εκλογήν υποψηφίων Αρχιερέων για τον Αποστολικό, Πατριαρχικό και Οικουμενικό Θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως. Ένας εκ των τριών υποψηφίων ήταν και ο Δέρκων Φώτιος, ο οποίος τελικώς εξελέγη παμψηφεί Οικουμενικός Πατριάρχης και ήταν ο τέταρτος κατά σειρά από της ιδρύσεως της λαϊκής τουρκικής δημοκρατίας (1922) Ρωμής Πατριάρχης. Ο Πατριάρχης Φώτιος στον ενθρονιστήριο λόγο του μεταξύ άλλων είπε και τα εξής χαρακτηριστικά, που αποδεικνύουν το εκκλησιαστικό φρόνημα των Φαναριωτών Ιεραρχών: *«Από της στιγμής τούτης μία μόνον σκέψις, μία μόνον επιθυμία, μία μόνον απόφασις θα βασιλεύη εν εμοί, η σκέψις, η επιθυμία και η απόφασις να διακονήσω τω Αγιωτάτω και Αποστολικώ τούτω Θρόνω κατά τρόπον υπηρετικόν πάντοτε των συμφερόντων αυτού, ώστε να κατευθύνωνται τα πάντα εν αυτώ εις ζώην, κλέος και δόξαν»*. Στο Φανάρι και ο νυν Παναγιώτατος Οικουμενικός μας Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος, όπως και όλοι οι κληρικοί του Πατριαρχείου, πάντοτε θέτουν ως προτεραιότητα το καλόν και την δόξαν της Μητρός ημών Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως και ποτέ την προσωπική ικανοποίηση κάποιας μωροφιλοδοξίας ή αλαζονικής πρωτοκαθεδρίας».

Παρά την υπογραφή της Διεθνούς Συνθήκης της Λωζάνης (1923), η τουρκική κεμαλική κυβέρνηση εξακολουθούσε να αγνοεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο ονόμαζε ειρωνικά «Μπας Παπαζλίκ». Όταν όμως με τις ενέργειες των ηγετών Ελευθερίου Βενιζέλου και Κεμάλ Μουσταφά, υπεγράφη κατά το έτος 1930, το πρώτο «Σύμφωνο

Ελληνοτουρκικής Φιλίας», βραβεύτηκε η σκληρά επιμονή του Πατριάρχου Φωτίου να αναγνωρισθεί το ύπατο στην Ορθόδοξη Εκκλησία πατριαρχικό αξίωμά του και από το τουρκικό κράτος. Έτσι και έγινε. Ο Φώτιος ήταν ο πρώτος Οικουμενικός Πατριάρχης από το 1922 και μετά, ο οποίος έλαβε από την επίσημη τουρκική κυβέρνηση ταυτότητα (νοφούσιον) με την αναγραφή εκτός από το όνομά του και του πατριαρχικού του αξιώματος. Γι' αυτό, όταν υπεδέχθη στο Φανάρι τον Ελ. Βενιζέλο, τον ευχαρίστησε θερμά και ευχήθηκε η ελληνοτουρκική φιλία να θεμελιωθεί επί ακλονήτων βάσεων. Φαίνεται ότι η ευχή εκείνη λαμβάνει σάρκα και οστά επί των ημερών του νυν Οικουμενικού μας Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, ο οποίος νυχθημερόν προσεύχεται και αγωνίζεται για την επαναλειτουργία της παλαιφάτου Ιεράς Θεολογικής σχολής της Χάλκης. Είμαστε μαζί του και συμπαριστάμεθα σ' αυτόν τον ευλογημένο αγώνα του. Θα τα καταφέρει γιατί ο αγώνας του είναι τίμιος, άδολος, ειλικρινής και προπαντός δίκαιος.

Ύστερα από την υπογραφή της συνθήκης ελληνοτουρκικής φιλίας και συνεργασίας (1930) και με την ευλογία του Πατριάρχου Φωτίου ανέλαβε, τελικώς, τα αρχιερατικά του καθήκοντα ο νέος Μητροπολίτης Ίμβρου και Τενέδου Ιάκωβος, ο οποίος επί μακρόν εμποδίζετο να μεταβεί στην επαρχία του. Ο Φώτιος ανακαίνισε και επεσκεύασε με δικά του έξοδα τα πατριαρχικά δώματα, συγκέντρωσε τα πατριαρχικά κειμήλια, χάρισε και τοποθέτησε σε ιδιαίτερη αίθουσα την προσωπική του βιβλιοθήκη. Ο γράφων κατά τις συχνές επισκέψεις του στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, εμελέτησε πολλές φορές στην υπάρχουσα νέα πτέρυγα της πατριαρχικής βιβλιοθήκης, όπου φυλάσσεται η προσωπική βιβλιοθήκη του αιδίδιμου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου, στην οποία σώζονται σπάνια θεολογικά και ιστορικά βιβλία και συγγράμματα της περιόδου εκείνης. Ο Πατριάρχης Φώτιος εγκαινίασε με απόφασή του την ανταλλαγή φοιτητών της θεολογίας μεταξύ του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των άλλων αδελφών Ορθοδόξων Εκκλησιών, αλλά και των ετεροδόξων Εκκλησιών για την πληρέστερη θεολογική κατάρτισή τους. Επί των ημερών του εορτάσθηκαν και τα 1500 έτη από της συγκλήσεως της Γ' Οικουμενικής εν Εφέσω Συνόδου (431-1931). Ο μέγας εκείνος Πατριάρχης του Γένους μας εμερίμνησε για την οργάνωση των υπό το Οικουμενικό Πατριαρχείο διοικουμένων Εκκλησιών της Λατβίας και πάσης Λετονίας, Αμερικής, Αυστραλίας, Δωδεκανήσου και της Ρωσικής στην Ευρώπη εξαρχίας. Στην αυτόνομη τότε Εκκλησία της Λατβίας και πάσης Λετονίας απέστειλε ως έξαρχο του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον αείμνηστο Μητροπολίτη Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας Γερμανό. Στην Αμερική, όπου από ετών επικρατούσε εκκλησιαστική ανωμαλία και συνέβαιναν πρωτοφανείς ταραχές, απέστειλε (1930) ως έξαρχο του Πατριαρχείου, τον Μητροπολίτη Κορίνθου Δαμασκηνό Παπανδρέου (μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Αθηνών), ο οποίος έφερε την

ειρήνευση στους ομογενείς μας. Κατά δε το ίδιο έτος ο Πατριάρχης Φώτιος εξέλεξε με την πατριαρχική σύνοδο ως αρχιεπίσκοπο Αμερικής τον Μητροπολίτη Αθηναγόρα, ο οποίος μετά από έτη εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης (1948-1972). Κατά τον ίδιο τρόπο ελύθη και το λεγόμενο εκκλησιαστικό Αυστριαλιανό ζήτημα διά της εκλογής του Αρχιμανδρίτου Τιμοθέου Ευαγγελινίδου (1931) ως Μητροπολίτου τότε Αυστραλίας.

Το λεγόμενο Δωδεκανησιακό ζήτημα ευρίσκετο σε κρισιμότητα φάση λόγω των σχεδίων της Ιταλικής κυβερνήσεως να υπαγάγει τα Δωδεκάνησα στην παπική Εκκλησία. Τότε ο Πατριάρχης Φώτιος ενήργησε πολύ εύστοχα και έξυπνα. Πρότεινε δηλαδή στους Ιταλούς να γίνει δημοψήφισμα για να ερωτηθεί ο λαός. Οι Ιταλοί προ της καταστάσεως αυτής ανέβαλαν επ' αόριστον την εφαρμογή των σχεδίων τους. Όπως είναι γνωστό, ύστερα από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, τα Δωδεκάνησα υπήχθησαν ευθέως και άμεσα στην δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, στο οποίο υπάγονται μέχρι και σήμερα. Ο Πατριάρχης Φώτιος εδέχθη το έτος 1931 την αίτηση του μητροπολίτου Ευλογίου, εξάρχου των εν δυτική Ευρώπη Ρώσων Ορθοδόξων, για την υπαγωγή τους στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Επί των ημερών του μακαριστού Πατριάρχου Φωτίου δόθηκε ώθηση στην πραγματοποίηση της ιδέας για την σύγκληση μιάς Μεγάλης Πανορθόδοξου Συνόδου. Έτσι, το 1930 συνήλθε στο Άγιον Όρος η προκαταρκτική επιτροπή των ορθοδόξων Εκκλησιών, η οποία καθόρισε τον κατάλογο των θεμάτων της μελλούσης Πανορθόδοξου Συνόδου. Την σύγκληση της Πανορθόδοξου Συνόδου όρισε ο Πατριάρχης την 19^η Ιουνίου του 1932 στο Άγιον Όρος, αλλά λόγοι ανεξάρτητοι της θελήσεώς του επέβαλαν την αναβολή της. Την ίδια περίοδο ο Φώτιος με κατάλληλες κινήσεις και ενέργειες επέφερε την ειρήνευση στις εκκλησίες της Αλεξάνδρειας και της Κύπρου, και συνέβαλε τα μέγιστα στην λύση του βουλγαρικού σχίσματος (1870-1945), το οποίο ήρθη οριστικώς επί των ημερών του Πατριάρχου Βενιαμίν Α' (1936-1946), κατά το έτος 1945. Οι ενέργειες του σπουδάσαντος στην Ευρώπη Πατριάρχου Φωτίου ήταν εκείνες που οδήγησαν στην επίτευξη ενάρξεως διαλόγου από όλες τις ορθόδοξες εκκλησίες με τους Αγγλικανούς, αλλά και με τους Παλαιοκαθολικούς.

Το έτος 1935 ο Πατριάρχης Φώτιος γεύθηκε την σκληρή απόφαση της ψηφίσεως από την τουρκική εθνοσυνέλευση του περί κληρικής περιβολής νόμου, ο οποίος όριζε ότι οι εντός της τουρκικής επικρατείας κληρικοί κάθε θρησκείας υποχρεούνται να φέρουν πολιτική ενδυμασία εκτός των ιερών τόπων λατρείας. Εξαίρεση προεβλέπετο μόνο για τον Οικουμενικό Πατριάρχη, όπως και για τον αρχηγό οποιασδήποτε άλλης θρησκείας. Ο νόμος αυτός ισχύει μέχρι και σήμερα.

Ο Πατριάρχης Φώτιος ο Β΄ κοιμήθη την Κυριακή της 29^{ης} Δεκεμβρίου του 1935 σε ηλικία 61 ετών και ετάφη στην Ιερά μονή Ζωοδόχου Πηγής Βαλουκλή, όπου ευρίσκονται και οι υπόλοιποι τάφοι των Οικουμενικών Πατριαρχών.

Αυτός υπήρξε είναι ο σταυρός του μαρτυρίου των Οικουμενικών Πατριαρχών μας. Γι' αυτό ο μακαριστός Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κυρός Παντελεήμων ο Β΄ (1925-2003) έλεγε συχνά ότι *«ο εκάστοτε Οικουμενικός Πατριάρχης είναι μεγαλομάρτυς και οι λοιποί κληρικοί του Πατριαρχείου καλλίνικοι μάρτυρες»*.

Ο φιλόμουσος αιδίμος Μητροπολίτης Πέργης Ευάγγελος (Γαλάνης) στο ενήδονο πόνημά του, υπό τον τίτλο: «Εκ Φαναρίου Β΄» προτάσσοντας την φράση: *«Ω, Φίλοι, οράτε, μηδείς υμάς χωρίση από της αγάπης του μυστηρίου αυτού του Θρόνου»*, «μνείαν ποιεί» περί του αοιδίμου και τα «στίγματα του μαρτυρίου και της μαρτυρίας, των αγώνων και των αγωνιών» φέροντος, Οικουμενικού Πατριάρχου Φωτίου του Β΄. Και η γραφή του αοιδίμου Μητροπολίτου Πέργης Ευαγγέλου φωτίζει τα του Πατριάρχου Φωτίου ως *«κανδήλα ακοίμητη»* για τους επιγενομένους: *«Η αναφορά μου σε Πατριάρχες είναι τα αντηχήματά μου από τις εμβοές που άφησε το πέρασμά τους πάνω στη "γραμμή" της Μεγάλης Εκκλησίας. Μου έρχονται σαν παλμοί λειψάνων που δεν ξεψύχησαν και συνεχίζουν να εξορκίζουν τους αφοσιωμένους στην τίμια μαρτυρία...»*.

Και σταματώ στον Πατριάρχη Φώτιο το Β΄.

Τι είδους ολονύκτιες αγρυπνίες και τι ατέρμονες νηστείες να του βαθούλωσαν τα μάτια, να του χώνεψαν την όψη, για να φαίνεται τόσο απόκοσμος; Ένας φανερός κληρονόμος της φαναριώτικης ενδοστρέφειας σε πίνακα! Ένας εκπρόσωπος της ανήσυχης ηρεμίας και του πάθους της πατριαρχικής ευαισθησίας. Η μορφή του με τον καιρό ιδανικεύτηκε. Και ο λειτουργικός της ιδρώτας έμεινε για πάντα νωπός. Ραντίζω αυτή την ιερή μνήμη με το ηδύ εκχείλισμα της καρδιάς μου, αφού τιμήθηκα από τη μοίρα να πάρω από τα χέρια του το βάπτισμα σε κολυμβήθρα πληρωμένη από σαράντα πολιτικά αγιάσματα.

Ήταν ένας χρισμένος Διάκονος του μυστηρίου του θρόνου, ο Φώτιος. Ένας ταπεινός γίγαντας στολισμένος με στίγματα αυταπαρνήσεως, με πικρές αναμνήσεις από τον ιερό ηρωϊσμό του, που τελικά τον κατέφαγε. Λαμπάδα, τον αποκάλεσαν οι Φαναριώτες Ιεράρχες, από μελίσσιο κερι που ανάδιδε πασχαλιάτικο φως. Πώς να μην έχει αυτή την κατανοκτική διαφάνεια, ένας Πατριάρχης που πήρε την αίσθηση του κόσμου εισπνέοντας χρόνους από την Προποντίδα, άβρες από το Βόσπορο και κουβέντες του Θεού από τον Κεράτιο; Αληθινός «εσμουρινισμένος», μέσα στο απέριττο φαναριώτικο κελλί της ζωής του, άφησε στον αλησμόνητο Μητροπολίτη Πριγκηποννήσων

Δωρόθεο να πει την αλήθεια: «Όταν μιλώ για τον Φώτιο είναι σαν να μιλώ για την αλόμαντη και ακέραια αξιοπρέπεια του πονεμένου γένους μας».

Ογδόντα τέσσερα χρόνια από το θάνατό του, το μνημόσυνό του είναι «υπέρ το μέλι γλυκύ». Μια γλυκύτητα, ίση προς την αγάπηση του θρόνου, που τη συνέστησε σαν τελευταία του ευχή απ' την επιθανάτια κλίνη του και στους αδελφούς του: «Ω φίλοι, οράτε, μηδείς υμάς χωρίση από της αγάπης του μυστηρίου αυτού του Θρόνου». Ήταν ένας μεγάλος Πατριάρχης...».